

A cunami gyorsan rombol, a deviancia lassan

Szále László

A Chance Program vezető szakpszichológusa, Vaskuti Pál sok mindent csinált kalandos életében, de mintha mindig arra készült volna, hogy a veszélyeztetett, beilleszkedési zavarokkal küzdő, nehezen nevelhető gyerekek (kamaszok) sorsán segítsen egy különleges élményterápiás módszerrel. Ezért tanult pszichológiát az egyetemen, dolgozott együtt Popper Péterrel az I. számú Gyermekklinikán, ezért rendelt nevelési tanácsadóban, igazgatott éveken át deviáns fiatalokkal foglalkozó gyerekkothont, szervezett élménytáborokat, vett részt a családterápiás módszerek hazai meghonosításában. És talán – részben – ezért kezdeményezte Srí Lankán a nagy cunami után a „Help Falu” felépítését, melyben egymásra találhattak a katasztrófa felöltött és gyermek árvái: a szülőket veszített gyermekek, s a gyermekeiket elvesztő szülők. Ez a különleges falu és környezete ugyanis kiválóan alkalmas szökőár nélküli bajok orvoslására is – mint a Chance Program egyik legfontosabb helyszíne.

Fotókat Vaskuti Pál készítette a Help Falu felépítéséről.

Vaskuti Pál már a nyolcvanas években felismerte, hogy a nehezen kezelhető gyerekek problémái sem a hagyományos iskola- illetve nevelőotthoni rendszerben, sem pedig a hetente maximum néhány alkalmat jelentő ambuláns kezeléssel nem oldhatók meg. A deviáns viselkedés kialakulása

ugyanis hosszú folyamat, s legtöbbször családi bajokra, rejtett vagy nyilvánvaló konfliktusokra vezethető vissza. Ebből logikusan következik, hogy a gyerekek tüneteinek megoldásához vezető út is a családi viszonyok-rendszerek rendbe tételén át vezet. S a gyógyulás a baj kialakulásához hasonlóan hosszú és bonyolult folyamat.

A deviáns viselkedés kialakulásának kezdettől, kisgyermekkortól vannak látható – de többnyire észre nem vett – jelei. Minél korábbi az észrevétel, a diagnosztika, annál nagyobb esély van arra, hogy a fiatal el sem indul az antiszociálisitás vásár útján. Legfeljebb – helyét keresve – próbálgatja, feszegeti a határokat. Alaptétel,

hogy a határátlépés, az első bűn elkövetése tünet, akárcsak a bepiselés vagy a dadogás. Márpedig tünet csak terápiával szüntethető meg, büntetéssel semmiképpen.

Hogy valaki miért követ el bűnt, annak természetesen sokféle oka lehet. (A leggyakoribbak: a családi minta követése, az ún. „rossz társaságba” keveredés, mely a fiatal számára a csoportélmény és sikerélmény megélését jelenti, lehet az éhezés, a szerzésvágy, a kalandvágy, vagy az agressziókielés vágya. És lehet oka az is, amit Vaskuti Pál mesélt „Tibikéről”. Amikor gyermekotthon-igazgató lett, találkozott ott egy nevelhetetlennek látszó 13 éves fiúval, akiről Radoszav Miklós, a Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet (GYIVI) igazgatóhelyettese azt mondta neki, ha vele elér valamit, fölterjeszti Nobel-díjra. A fiút egy banda tizévesen – szó szerint – elrabolta, s éjszanként kiküldték az utcára lopni, mert hiszen kora miatt nem volt büntethető. Úgy látszott, „összejön a Nobel-díj”, hiszen két hónapig nem volt gond a fiúval – aztán „lebontotta” szinte az egész házat. Végül börtönbe került, nem is egyszer. Vaskuti Pál azt mondta, elkéstek. Ma is meggyőződése: ha a gyerek akkor kerül hozzájuk, amikor már általakították a gyermekotthont s több szakemberrel, korszerűbb, hatékonyabb módszerekkel dolgoztak: talán megmenthették volna Tibikét”. Ha pedig az immár tizedik éve alkalmazott külföldi élményterápiás programban vehetett volna részt, biztosan sikerült volna a sorsán fordítani.

Az állami és önkormányzati gyermekvédelmi rendszer – a gyermekjóléti alapellátás, a gyermekvédelmi szakellátás, valamint a gyermekpszichiátriai ambuláns

rendelések és/vagy kórházi osztályok – fő baja, hogy túlterhelt, s ha valahol észlelik is a bajt, a „baj” egyik-másik tünete szerint küldözgetik egymáshoz a gyereket, akit „egyben” (főleg a teljes családjával egyben) igazából nem látnak a szakemberek. S ha nem látják, nem is tudhatnak adekvát ellátást nyújtani a deviancia felé sodródó gyerekeknek és családjának.

Ez a fölismerés az előzménye annak, hogy Vaskuti Pál és elkötelezett szakemberekből álló társasága (pszichológusok, pedagógusok, jogászok, szociológusok, szociális munkások) négy évvel ezelőtt elhatározta, hogy magánérőből kiépít egy személyre szabott szolgáltató rendszert, a Chance Programot.

Néhány iskolával már ki is alakítottak olyan kapcsolatot, amely segít megtalálni azokat a gyerekeket, akiknek a szülei más utakat keresnek. Vagy mert már csalódtak, vagy mert nem akarják, hogy gyermeküket a mechanizmus kiemelje a családból, esetleg azért, mert teljes diszkrécióra vágyanak, például ismert személyiségek, akik igyekeznek elkerülni, hogy a bulvárjárat csámcsogjon a problémáikon. Ezeknek a családoknak kínál a Chance Program megoldást, egyelőre napközbeni ellátással, később majd bentlakásos rendszerben, magas színvonalú pedagógiai munkával és pszichoterápiával. A hangsúly a családon van, a családon belüli megoldáson, melyet segít egy intenzív élményterápiás szakasz. Ennek a színhelye Sri Lanka. Miért épp ez a távoli sziget? Ott építette föl Vaskuti Pál a cunami után a gyerekeket elvesztett szülők és árva gyerekek közös faluját – s mert a kultúra, a hagyományok, a szokások, a környezet, az éghajlat sokkoló és gyógyító hatása. Az

Mi a normális?

Sokféle definíció létezik, Vaskuti Pál Popper Péter meghatározását érzi magához legközelebb, ami hétköznapi szavakkal elmondva három tételből áll: normális az, aki tud szeretet adni és elfogadni, aki képességei szerint dolgozik (vagyis: akarat és módja is van rá), s akinek rendben van a szexuális élete és az agressziósintje – magyarul: nem dúvd, de nem is mulya.

Mi a drága?

Elérhető-e mindenki számára a Chance Program? Igen. Mindenki számára elérhető, de kétségkívül drága, hiszen az utazási és egyéb költségek (szállás, étkezés, programok, sport stb.) mellett lényegében napi 24 óráos pszichológusi készenlétet követel. (Természetesen, hogy mi a drága, az nézőpont kérdése. Adjuk össze, mibe kerül például egy fűvező gyerek: ide kell számítani az – esetleg éveken át szedett – szer árát, az ügyvéd árát, a betegség miatti kórházi kezelés árát, hogy az elrontott élet árát ne is forintosítsuk...)

Sokak számára akkor lesz elérhető ez a program, ha sikerül egy pszichoterápiás alapú bentlakásos intézményt létrehozni Magyarországon, amilyen jelenleg Európában sincs. Igaz, ez állami forrásbevonás nélkül aligha lehetséges.

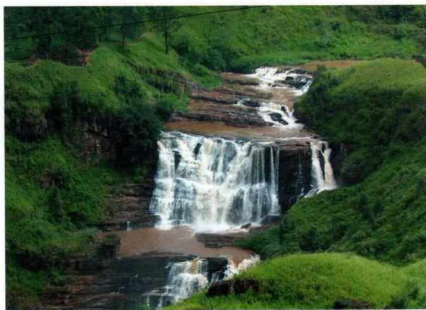
Szakaszok és elakadások

A fejlődéslelektan azt tanítja, hogy a gyermek fejlődése nem folyamatos, hanem szakaszos. Különböző tudományos iskolák négy-öt-hat többé-kevésbé jól elkülöníthető szakaszról beszélnek. Baj akkor van, ha a gyermek az egyik lépcsőről nem tud fölugrani a következőre. Vagy azért, mert túlságosan jól érzi magát benne, s ami van, az igénytel tökéletesen kielégíti – vagy ha az igénytel egyáltalán nincsenek kielégítve (s várja, hogy megkapja, ami itt még jár neki), végül, ha az adott szakaszban trauma éri. Ezzel a megkedéssel magyarázható például, hogy a bűnözőknél sok gyerekes vonás fedezhető fel: egoizmus, pillanatnak élés, nem számolás a következménnyel stb.

élményterápia pedig alkalmas arra, hogy kinyissa a személyiséget, kiemelje, kiköcsöntse megszokott életviteleiből, a csoportos vagy magányos „plázacsellengésből”, a drogozásból, alkoholizálásból. Ez új környezetben annyi meglepő, érdekes impulzus éri a gyerekeket, hogy szinte természetes módon hagyják el rossz szokásaikat, a deviáns életvitelt.

Vaskuti Pál elmondott egy példát arról, mit jelent élményszinten megélni valamit: „Egyik gyerekünk, akit tavaly vittünk Sri Lankára, dühkitörései miatt korábban többször került gyermekpszichiátriára, ahol gyógyszeres kezelést kapott. A pszichoterápiát elutasította, hiába magyaráztam neki, hogy ha nem működik együtt, várhatóan újra és újra kórházba fog kerülni, s végül nyugtatókon fog élni, és közben „el-megy mellette az élet”. Mivel a gyerek értelemserűen nem látott rá, milyen is, amikor le van nyugtatva, Sri Lankán elvittük egy „lagoon safari”-ra, vagyis motorcsónakkal felhajóztunk egy folyón. Tudtam, hogy minden alkalommal beveznek a partról a helyi lakosok, s egy kis majmot adnak a kezünkbe, mondván, a majom éppen alszik. Mikor Tamás kezébe vette a magatehetetlen majmot, elmondtam neki, hogy tizedszer járok itt, és ez a majom nem alszik, hanem teletömte nyugtatókkal, hogy ne harapjon. Tamásnak ekkor beugrott a párhuzam: „Ügy, ahogy engem fognak, ha nem változom meg? S ugyanúgy megy majd el az élet mellettem, ahogy e mellett a majom mellett megy el...” Ez az élmény megnyitotta a kaput a pszichoterápia felé. Amit tehát nem tudtam neki hosszú heteken át megmagyarázni, azt az élményterápia egy pillanat alatt megoldotta.”

A Chance Program hatását, az eredményt, s azt, hogy tényleg hosszú távon hat-e, nehéz megmérni. Ez egyébként minden pszichés beavatkozásra igaz. Tény azonban, hogy minden fiatal megtapasztalja: a teljesen új környezetben olyan belső lehetőségei nyílnak meg, amiket korábban el sem tudott képzelni. A valós – és számukra szokatlan – helyzetek megoldása nagyban segíti az önismeretet, a szakemberek által kialakított program pedig a gyógyulást. Több példa bizonyítja, hogy a Sri Lanka-i program hosszú távú megoldást hozott szenvedélyfüggő (alkoholista, droghasználó) és egyéb deviáns személyiségjegyeket, illetve pszichés tüneteket mutató fiataloknak is. Volt, aki tíz, más nyolc évvel ezelőtt vett részt ebben a különleges terá-

Az élményterápia tehát nem nyaralás, hanem igen komoly (egyéni gondozási terven alapuló) munka a gyerek és a vele foglalkozó szakemberek részéről is. Az élménytúrák legalább három-négy hetesek, személyre szabottak. A tapasztalatszerzés éveitől tavaly kétszer szerveztek terápiás utazást Sri Lankára, melyeken 13–17 év közötti fiatalok vettek részt. Idén június elejétől augusztus végéig lesz kint a csoport. Van olyan gyerek, aki az egész nyarat ott tölti, mások rövidebb ideig maradnak. Mivel a program nagyon intenzív, személyes, négy főnél többet egyszerre nem visznek. Idén nyáron összesen kilenc 13–20 év közötti gyerek illetve fiatal kapja meg a „nagy esélyt”.

A menetrend röviden: a megérkezés után Kahawa-ba mennek, ahol a HELP Falu melletti négyszobás ház a bázis. Itt újra elmondják a fiataloknak a „Nagy utazás” célját. Erre az egyéni és csoportos pszichoterápia során naponta visszatérnek. A fő kérdések: „hol tartunk?”, „mit szeretnénk még elérni?”.

A munka az előre meghatározott terv szerint személyekre lebontva más és más, de mindenki részt vesz a kulturális és sportprogramokon, valamint a többnapos országjáró kiránduláson. A fiatalok szoros kapcsolatokat tartanak a HELP Falu lakóival, megismerik sorsukat, mindennapjaikat. Több közös programot is szerveznek számukra.

piában, s az évek bizonyították, hogy tartós eredményt értek el. Ez a módszer nemcsak deviáns gyerekeknek segít. Vaskutiék vittek már Sri Lankára gátlásos, szorongó, depressziós kamaszokat, akik sikeresen zökkentek ki állapotukból. Eredményesek voltak olyan fiataloknál is, akiknek korábban „nem sikerült felnőniük”.

Az élmények feldolgozása már kiinn el kezdődik, s Magyarországon folytatódik. Általános tapasztalat: a gyereknél akkor

lesz a tartós a hatás, ha a környezete (családja és barátai) is elfogadja a változásokat.

Az élményterápia természetesen nem új módszer. Sajátos formáját Vaskuti Pálék már évtizedekkel ezelőtt is alkalmazták. Amikor az utcagyerekek sportját fölkarolták, és megszervezték az első BMX- és gördeszka-versenyeket, majd létrehozták a sportág szövetségét: hasznos időtöltést, élményt, versengést és közösségi érzést adva a fiataloknak.

Vaskuti Pál

A Chance Program vezető szakpszichológusaként idejét főleg a program részét képező Sri Lanka-i Élményterápia koordinálásának szenteli. Az alapokat Popper Pétertől tanulta, tapasztalatai, eredményei elismertek, több mint 30 éve nehezen kezelhető gyerekekkel és családjaikkal foglalkozik.

Tünetkeresők, határfeszegetők

Világjelenség, hogy gyengül a társadalom, az iskola és a család nevelő hatása, ezzel párhuzamosan növekszik a kortárs csoportok szerepe a szocializációs folyamatban. Ha pedig a csoportban jelen van a deviancia, a hozzá csapódó gyerekek káros hatások érhetik. A statisztikák szerint a veszélyeztetett gyerekek egyre korábban (12-13 évesen) kezdenek apróbb-nagyobb bűncselekményeket elkövetni, próbálkoznak a kábító hatású szerekkel, s válhatnak idővel az alkohol, a kábítószer alkalmi fogyasztóiból annak rabjaivá. Az állam erre rossz reflexszel – segítségnyújtás helyett –

a szabályok, törvények szigorításával, a büntethetőség korhatárának leszállításával, a társadalom félelemmel és elhatárolódással válaszol.

Holott a legfontosabb társadalmi feladat az lenne, hogy az antiszociális viselkedést már a folyamat kezdetén, az első jelek megjelenésekor felismerjük, s már az iskolában ki tudjuk szűrni – és segíteni – a veszélyeztetett gyerekeket. Ehhez azonban sem megfelelő mérési módszerek nincsenek, még kevésbé hatékony jelzőrendszer. Amikor a veszélyeztetett gyerekek beilleszkedési zavart mutatnak – például a társas kapcsolataikban, romló teljesítményben – lényegében

tünetet keresnek maguknak, mely tünet „feladata”, hogy egyensúlyi állapotba kerülhessenek. Ha a beilleszkedési zavart nem vesszük észre, átmehet magatartási zavarba. A fiatal bizonytalan, szorong, ezért kezdi keresni, s ha megtalálta, feszegetni a határokat: vajon mi az, amit büntetlenül megethet? S ha itt sem lép közbe senki, akkor át is lépi a határt, elköveti a bűnt, s elindulhat a végzetessé váló út, melyen a következő lépés a bűnismétlés, s ha még mindig nem kap segítséget, kialakul a bűnöző életforma, melynek végpontja az antiszociális személyiség kialakulása. S onnan már nincs visszaút...

mindennapi

pszichológia

V. évf. 2. szám
2013. április-május

WWW.MIPSI.HU

ELŐFIZETŐKNEK
590 Ft 690 Ft

**ÖNFELADÁS
ÉS ALKALMAZKODÁS**

**SZERETKEZÉS: TESTTEL
VAGY LÉLEKKEL?**

**MIKOR JÓ
AZ ANYÓS?**

**TESTÜNK
JELZÉSEI**

ÖSSZE- CSISZOLÓDUNK?